

Таърихи зиндагии инсонӣ гувоҳи он аст, ки дар ҳамаи давру замон ҷишри пешрави ҷомеа – равшанфикронӣ зиёӣён барои сохтани давлат ва ҷомеаи адолатпарвар, озодихоҳ, инсонгаро, мардумсолор ва ҳувиятсоз бо нерӯҳои мухофизакор, истибдодӣ ва ақибмонда шадидан мубориза бурда, дар ин роҳи муқаддас ва ифтихорманд ҷонбозиро қардаанд.

Албатта, масири муборизот дар ҳавзаҳои сиёсӣ маданияи башари яқранг ва муштарак нест ва тарзу шеваи ибтикороти сиёсӣ, фарҳанги, фикри ва иҷтимоии равшангарон тайи таърихи инсонӣ, бо назардошти шароити вазъ мутафовит аст.

Мусаллам аст, ки зиёӣён ва равшанфикрон бо ҷаҳолат, ҳурофот, таассуб, суннаписандӣ ва воқасгароӣ, ки умдатан, бо иртиҷоъпарастӣ ва мухофизакорӣ тавҷаманд (иртиҷоӣ --вежагӣ он ки ба қавонин ва суннатҳои гузашта пойбанд аст ва бо дигаргунӣ ва пешрафти ҷомеа муҳолифат мекунад, дар ҷиҳати ҳифзи вазъи гузашта меқӯшад ва бар зидди низому усули нав ва мутаракқӣ талош мебарзад – ниг.: Анвари Ҳасан. Фарҳанги кучаки Сухан. Ба сарпарастии Ҳасан Анвари. -Техрон: Сухан, 1383.-С.45; мухофизакор – он ки тарафдори ақоид ва суннатҳои қўҳна ва муҳолифи тағйири дигаргунӣ аст – ниг.: Анвари Ҳасан. Фарҳанги кучаки Сухан. Ба сарпарастии Ҳасан Анвари.-Техрон: Сухан, 1383.-С.925), ҳамвора дар муборизаву муқовимати шадид қарор гирифта, умдатан, алайҳи ҳурофотиёну мутаассибон мешўранд. Ин шўришу муқовимати ҳадафмандона ҳатти машӣ зиёиро аз табақоти дигарӣ иҷтимоӣ ҷудо мекунад. Роҳи масири ҳаракати зиёӣ дар ҳар давру замоне муайян ва мушаххас аст: ҳалли мушкилот ва масоили фикри, ақидати, иҷтимоӣ, фарҳанги ва сиёсӣ ҷомеа ва дар зимн, огоҳ қардани ҷомеа аз ҳатар ва вабои доимо таҳдидкунанда – ҳурофоту таассуби диниву дунявӣ. Дар ин амр зиёӣ бо қарави ҷон рисолати иҷтимоӣ, фикри ва дар маҷмў, инсонияшро сомон медиҳад.

Мубориза бо артишбузурги ҳурофотию ифротгаро ҷабҳаи муборизаи зиёӣёни асилаи миллиро, ҷи дар гузашта ва ҷи дар шароити феъли ташиқ дода ва медиҳад. Дар асрҳои миёна ҳавзаҳои дарсии файласуфони мутафаккирони милли боиси огоҳмандии баъзе

табакоти ичтимой ва як идда насли чавони чомеа гардида буд, вале мухитҳои мадраси, ки дар онҳо улуми дуняви (фалсафа, таърих, адабиёт, табиӣёт, риёзиёт, хандаса, нучум, чуғрофиё, кимийё ва амсоли инҳо) тадрис мешуданд, мавриди таҳочуми сиёси, мафкурави ва ҳатто физикийи хушкандешони мазҳаби қарор мегирифтанд ва таҳдиду фишори амӣк болои тоифаи ба истилоҳ, файласуфону ҳакимон, ки дар қолаби зиёиёну бузургони милли инсонӣ меёбанд, ҷидди мушоҳида мешуд. Эътирозоту интиқодоти бузургони асримиёнагии милли, мисли Рӯдаки, Дақиқи, Фирдавси, Ибни Сино, Носири Хусрав, Сухраварди, Мавлоно Чалолуддини Балхи, Саъди, Хофиз ва дигарон, ки алайҳи хушкандешии мазҳаби сурат гирифта, фиребу найранги ононро рӯйирост фош месохтанд, намунаи борики муборизаи зиёиёни бумӣ дар таърихи милли маҳсуб меёбад. Бузургони милли дар таърих мисоли зиндаи шахсиятҳои мубориз алайҳи беадолатии ичтимой ва дини-мазҳаби буданд ва ҳастанд, ки ҳеҷ гоҳ нагузошта ва намегузоранд, ки ниҳоди ҷаҳолатписанд ормонҳои милли ва мардумро зерӣ по кунад ва роҳи тараққиёту рушди инсониро бо муштане хурофоту таассуби мазҳаби бубандад. Ба сухани дигар, ҳаракати зиёигарии милли дар асрҳои миёна бо селани хурофотиёни дини-мазҳаби муқовимат қарданд ва тавассути пофишорихи илми ва фарҳанги иҷоза надоданд, ки рӯи илму дониш ва огоҳи шикаста қардад.

Мутаассифона, имрӯз зухуроти ҳашини тундгароии динӣ ва мазҳабӣ бо шаклу қолибҳои нава давлат ва чомеаҳои миллиро таҳдид мекунад. Муҳаққиқон бар ин назаранд, ки зухуроти номатлуб ва ҳашини бунёдгароии (фундаментализм), тундгароии (радикализм), ифротгароии(экстремизм) ва даҳшатафкани(терроризм) дар маҳрумиятҳои фикри, ичтимой, иқтисоди ва фарҳанги реша дошта, қишрҳои қамфаъл ва қамзарфияти ичтимой ба ин гуруҳҳо шомил меқарданд ва дар натиҷа, миёни чомеа, баҳусус қишрҳои осебпазири ичтимой зӯрвариро ҳуҷум, истибдод ва ҳушунаттавдид мекунад. Аз ин рӯ, дар қишварҳои Шарқи муслмони бештар масоили маҳрумиятҳо ва нобаробарии ичтимой, иқтисоди, фикри ва моддию маънави матраҳанд ва бар мабнӣ он нафрату бадбинӣ ва ифротгароии дини-мазҳаби дар чомеа ташаннуч пайдо мекунад. Мафкураи истеъморӣ дини-мазҳаби дар ҷавомеи суннати хурофот ва таассубро барангехта, ба ин васила зехнсозиҳои дини матраҳ ва мутадовил меқарданд. Зехнсозиҳои дини-мазҳаби (ин гуна зехнсозиҳо, одатан бар мабнӣ бадбинию зӯрварихи ичтимой сохта шуда, таассуб-фанатизми дини-мазҳабиро дар шакли шадид ва тундӯтез ривҷ медиҳанд) тадриҷан вуҷат намуда, паҳнои ичтимӯро фаро мегиранд ва дар шакли террорҳои ақидати (мафкурави) ва қисмони буруз мекунад. Мушқил инҷост, ки минбаъд бадбинию танофури дини-мазҳаби дар чомеа зехнсозӣ мешавад ва бинишҳои мардум ва табакоти ичтимойро шакл медиҳад. Бо мурури қамон ин нави бинишҳои хурофоти ва таассубӣ доираи нуфузро тавсеа мебаҳшанд ва аз як табақа ба табақаи дигари ичтимой интиқол меёбанд.

Дар зимн, ифротгароӣ ё ба истилоҳ экстремизм дар шароити феълӣ ҷаҳонишавӣ ва ташаннучи бархӯрдҳои дини-мазҳаби ва сиёсию тамаддуни ба як анъанавӣ написаниед ва ҳушунатбор табдил ёфта, дар қунҷу қанори сайёраи қамин, маҳсусан манотиқи гуногуни

Шарки мусулмони нооромию бесуботии сиёси, иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангиро ба дунбол меоварад. Аммо ин нукта, аслан абарқудратони ҷаҳониро ба ташвиш намеоварад, баръакс, тибқи хоҳиш ва тарҳҳои сохтаи онҳо роҳандозӣ мешавад ва натиҷатан, ба коми онҳо анҷом мепазирад. Дар ин замина, як нуктаро таъкид кардан ҳукми зарурат аст: қудратҳои бузурги сиёси ҳамеша ба ҷомеаҳои иртибот мегиранд ва тарҳҳои сиёси роҳандозӣ менамоянд, ки зарфиятҳои тангу маҳдуди иҷтимоӣ, сиёси, фарҳангӣ, маърифатӣ ва иқтисодӣ дошта, дастнигари дигаронанд. Ба сухани дигар, ҷомеаҳои, ки ба гирдоби ҳурофту таассубӣ суннати ва дақиқтараш, «ҷаҳли мураккаб» гирифташуда, аз назари равони, ахлоқӣ, фарҳангӣ, сиёси саҳт осебпазир буда, бо вазии муқаррарии бодӣ хангомаю тавтеа ваҳшонияташонро буруз мекунад ва дар пайи даҳшат овардан, таҳриб сохтан ва мутаазил кардани давлатҳо ва ҷомеаҳо гом бармедоранд.

Пурсиши ин ки “Ҷаҳл фундаментализм, терроризм, экстремизм ва радикализми динӣ дар кишварҳои Шарки мусулмони реша давонда истодааст?”, метавонад посухҳои мухталиф дошта бошад. Агар, аз як тараф, баъзе қудратҳои ҷаҳонӣ, ба хоҳири бароварда сохтани ниёзҳои сиёсӣ иқтисодӣ аз гурӯҳҳои террористӣ ба сифати бизнеси мувофиқ ва сардарамад қорбасти кунанд, аз ҷониби дигар, аксари мусулмонони дунё аз назари оғаи ва иттилоъ, маърифат ва биниш ақибмонда буда, донишу ҷаҳоншиносии онҳо бештар рӯйи эҳсоси тасаввурот қарор дорад. Ва, азбаски аксарияти ҷомеаҳои Шарки мусулмонӣ зарфиятҳои маҳдуди иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фикрӣ ва эҷодӣ доранд, голибан тахти таъсири ақидаҳои соҳмонӣ гурӯҳҳои тундрави мазҳабӣ қарор мегиранд ва дар бунбасти маънавӣ ба сар мебаранд. Аз ин ҷост, ки дар сурати бурузи интиқодоти фикрию ақидаи, ки ба он ханӯз ҷидди одат накардаанд, ҳассосият ва воқуниши шадид нишон медиҳанд. Ба ин далел, нахуст бояд механизмҳои ҷалби ҷомеаҳои ақибмонда ва воқасгароро ба низоми сиёсӣ дунявӣ ҷустуҷӯ ва пайдо кард. Танҳо дар сурати ворид гардидани ҷомеаҳои баста ва консервативӣ ба муҳитҳои муътадилу бозӣ иҷтимоӣ, эҷодӣ ва фарҳангӣ мушкулоти бурузи шадиди ҳассосияту эҳсосоти контролнашавандаи мазҳабӣ хоҳиш медиҳад ва роҳи ташаққул ва рушди тафаккури интиқодӣ, ки бар мабнои истиклоли фикрию эҷодӣ зуҳур мекунад, ҳамвор месозад.

Шароити муосирӣ сиёсӣ ва геополитикӣ аз насли зиёӣ асли ҷаҳл масъулиятмандӣ ва қори фаъоли шабонарӯзиро тақозо менамояд, то сатҳи ҳатарҳои минтақавӣ ва глобалие, назири ифротгарӣ, тундгарӣ ва даҳшатафкании динӣ-мазҳабӣ, ки ҷомеаи ҷаҳониро ба ташвиш овардааст, хоҳиш ёбад ва таваҳхуми он ба даҳнаҳои иҷтимоиро сироят накунад. Маҳсусан, дар шароити давлатсозии милли масъулияти зиёӣ ҷаҳл ҷаҳл мегардад, ҷаҳл ки душманони мафкуравӣ ва фурсатталабони доҳилию ҳориҷӣ бар он талош мебаранд, ки ҷомеаи ҷаҳл дар ҳоли қарахтии фикрӣ ва бунбасти ақидаи ниғоҳ доранд. Табақии зиёӣ бошад, дар ҳама қисми пайвасти бо ниҳодҳои марбутӣ давлатӣ ва пуштибонии иҷтимоӣ ҷомеаҳо аз дарун тағйир сифатӣ медиҳад ва ба пеш – ба сӯи амалӣ сохтани ормонҳои милли раҳнамоӣ мекунад. Аз ин лиҳоз, гузаштан аз назария ба амалия сарҳадаи қори равшанфикри дар шароити феъли мебошад. Он ки ки гуфта мешавад ва тарғиб мегардад (манзур шиорзани ва

назарияпардозии хушку холии як идда зиёиён аст), бояд сараввал дар зиндагии шахсии худи мо, амалан татбиқ гардад. Дар ҳоле ки мо, аксаран аз марзи назарияпардозӣ ба сарҳадди амалиягарой по наниходаем, мароми тағйироти сифатии чомеа зери суол мемонад. Кор кардан бо чомеа, омӯзиши хаматарафаи афкори иҷтимоӣ, мушохида, таҷриба, дарёфти механизмҳои фаъолсозии иҷтимоӣ, коркарди гузинаҳо (алтернатива)-и гуногун чихати ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ, фикри, фарҳанги, равони, ахлоқи, сиёси-мафкурави силсилаи тадбирҳоеанд, ки бояд дар сарҳатти барномаҳои фикрӣ, эҷодӣ, ҳунари ва маданияи аҳли зиё ва фарҳанги кишвар қарор дошта бошанд.

Н. Нуров,

устоди ДДФСТ ба номи М. Турсунзода

душанбе, 25 ноябри соли 2019, соати 17:33